

Мандичев Д. В.,
здобувач Харківського національного
університету внутрішніх справ

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ АПАРАТІВ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ УКРАЇНИ

В статті досліджено функції апаратів системи господарських судів України. Розглядається поняття функцій апаратів господарських судів; проводиться характеристика основних груп функцій апаратів місцевих та апеляційних господарських судів та Вищого господарського суду України; на підставі проведеного аналізу наукових та правових джерел сформульоване загальне функціональне призначення апаратів судів та їх роль в забезпеченні належної роботи господарських судів України.

Ключові слова: господарські суди, функції, функціональне призначення, апарати судів.

В статье исследованы функции аппаратов системы хозяйственных судов Украины. Рассматривается понятие функции аппаратов хозяйственных судов; проводится характеристика основных групп функций аппаратов местных и апелляционных хозяйственных судов и Высшего хозяйственного суда Украины; на основании проведенного анализа научных и правовых источников сформулировано общее функциональное назначение аппаратов судов и определена их роль в обеспечении надлежащей работы хозяйственных судов Украины.

Ключевые слова: хозяйственные суды, функции, функциональное назначение, аппараты судов.

In the article the feature sets the system of economic courts of Ukraine. We consider the concept of function units of commercial courts; carried description of the main groups of functions and staff of local economic courts of appeal and the Supreme Economic Court of Ukraine; Based on the analysis of scientific and legal sources The

general functionality of courts and their role in ensuring the proper functioning of economic courts of Ukraine.

Keywords: commercial courts, features, functionality, devices courts.

Постановка проблеми. Аксіологічним буде твердження, що судова влада як незалежна гілка державної влади покликана реалізовувати специфічну, властиву лише їй функцію щодо здійснення правосуддя. Між тим, справедливо зауважити, що по-перше, для її здійснення потрібне належне організаційне забезпечення роботи кожного суду, а по-друге, таке забезпечення покладається на спеціально сформовані при кожному суді апарати, на чолі з їх керівниками. У посадові обов'язки працівників апаратів судів входить забезпечення документообігу в межах кожного суду, створення організаційних та технічних умов для проведення судових засідань та ін. У зв'язку з цим виникає потреба у проведенні ґрунтовного дослідження функцій апаратів господарських судів, що дозволить на теоретичному та практичному рівнях з'ясувати їх функціональне призначення та роль у забезпеченні належної якості роботи господарських судів, необхідної для реалізації своєї основної функції – здійснення правосуддя у господарському судочинстві.

Актуальність теми дослідження підтверджується тим, що нині в науковій літературі більша увага приділяється загальним питанням адміністрування судів, однак недостатньо дослідженим залишається питання про роль апаратів господарських судів в цьому процесі, що у поєднанні з необхідністю комплексного наукового аналізу даного питання обумовлює важливість та своєчасність даної статті.

Аналіз дослідження даної проблеми. Окремі аспекти проблеми судового адміністрування, в тому числі в господарських судах, досліджували такі вчені, як: В. Ф. Бойко, В. Д. Бринцев, Ю. М. Грошевий, С. Ф. Демченко, І. Б. Коліушко, С. О. Корось, Р. О. Куйбіда, Л. М. Москович, І. В. Назаров, П. Ф. Пилипчук, С. В. Прилуцький, Д. М. Притика, М. В. Тесленко, В. І. Шишкін та багато інших. Однак, на сьогоднішній день відсутні комплексні дослідження, присвячені

визначенню функцій апаратів господарських судів України, що ще раз підкреслює важливість та актуальність запропонованої теми.

Метою статті є визначення функціонального призначення апаратів господарських судів України. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: визначити поняття функції апаратів господарських судів; з'ясувати значення апаратів судів в організаційному забезпеченні діяльності господарських судів України; охарактеризувати групи функцій апаратів місцевих та апеляційних господарських судів та Вищого господарського суду України; сформулювати загальне функціональне призначення апаратів господарських судів України; запропонувати напрямки удосконалення правового регулювання функцій апаратів господарських судів.

Виклад основного матеріалу. Функціонування будь-якої соціальної системи в значній мірі залежить від утворення необхідних для цього умов. Функції по створенню таких умов належить до функцій соціального управління. На рівні кожного конкретного господарського суду такі функції виконує апарат та його працівники. Їх роль в організації належної роботи господарського суду важко переоцінити.

Для з'ясування функціонального призначення апаратів господарських судів необхідно дослідити їх функції, що, в свою чергу, потребує розкриття змісту базового поняття «функції».

Відштовхуючись від загальноприйнятого визначення терміну «функція» – обов'язок, коло діяльності, призначення, – до функцій судової влади слід віднести головні напрями її діяльності, які, власне, й утілюють її сутність, мету й завдання, суспільну значущість. Тобто, це те усталене коло діяльності органів судової влади, той обов'язок, що покладений на них суспільством і державою.

Окремі вчені під функцією розуміють вираження залежності при взаємодії між двома або більше змінними чинниками; сукупність процесів, що відбуваються усередині об'єкта дослідження; бажаний результат певної соціальної дії, процесу, явища; сукупність усіх очікуваних і побічних наслідків дії процесу, явища тощо [1, с. 65].

Соціологічна наука, тісно пов'язана з правознавством, визначає функцію як роль, що її певний соціальний процес чи соціальний інститут виконують стосовно потреб суспільної системи вищого рівня організації або інтересів класів, соціальних груп та індивідів, котрі її складають. Приміром, функції державних органів, громадських інституцій, науки, мистецтва, сім'ї, особи та ін. щодо суспільства. Залежно від основи класифікації фахівці поділяють функції соціальних інститутів на певні види. Так, американський соціолог Р. Мертон виокремлює функції явні, тобто такі, що збігаються з оприлюдненими цілями та завданнями інституції чи соціальної групи, та латентні, приховані, – які проявляються згодом і відрізняються від раніше проголошених намірів учасників цієї діяльності [2, с. 104-111].

Попри всю відмінність наведених вище та безлічі інших тлумачень поняття «функція», зумовлену специфікою різних галузей науки, вони (тлумачення), безперечно, мають дещо спільне. Різний зміст, що вкладається в поняття «функція», можна пояснити, на нашу думку, ще й часом виникнення, особливостями генезису тієї чи іншої науки. Скажімо, юридична наука «запозичила» термін «функція» від математики, філософії та інших, «старших», наук. У цьому контексті слушною вбачається теза М. В. Жигульонкова, що категорія «функція» в юриспруденції матиме деяку своєрідність, але, з огляду на методологічну природу і характер філософії, її наукове трактування має ґрунтуватися на філософському розумінні цього поняття. Водночас учений зазначає, що прискіпливий аналіз наведених вище визначень функції дає змогу стверджувати, що й вони багато в чому збігаються, різниця ж полягає здебільшого у їх мовностилістичному оформленні за допомогою відповідних засобів різних наук [3, с. 13].

Термін «функція» у правовій науці входить складовою частиною у багато різних за змістом понять, таких як, приміром, функції держави, функції державних органів, законодавча функція, функція управління, судова функція, функція здійснення влади та ін. У кожному з них, як засвідчив аналіз, функція окреслює мету створення або існування певного об'єкта [4, с. 74]. У контексті функцій держави, уряду, окремих

міністерств, інших державних органів теорія держави і права визначає її як напрям, предмет діяльності того чи іншого політико-правового інституту, зміст цієї діяльності, її забезпечення.

Отже, функції апаратів господарських судів можна визначити як ті напрямки їх діяльності, які обумовлені метою та завданнями їх утворення та які здійснюються в межах повноважень, визначених законодавством України.

Правовий статус апарату суду загальної юрисдикції визначається в ст. 152 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», в якій хоч і не міститься визначення поняття апарату, але наводяться загальні напрямки його діяльності. Зокрема, зазначається, що апарат здійснює організаційне забезпечення роботи суду, забезпечує ведення особових справ суддів у порядку, визначеному Державною судовою адміністрацією України за погодженням з Радою суддів України; забезпечує прийняття та реєстрацію документів, що подаються до відповідного суду (для цього утворюється окремий підрозділ – Канцелярія). До штату апарату судів загальної юрисдикції входять також секретарі судового засідання, наукові консультанти та судові розпорядники [5].

В Законі України «Про центральні органи виконавчої влади» апарат міністерства визначається як організаційно поєднана сукупність структурних підрозділів і посад, що забезпечують діяльність міністра, а також виконання покладених на міністерство завдань [6].

Отже, за аналогією апарат господарського суду являє собою організаційно єдину систему структурних підрозділів та відділів, штатною одиницею в яких є посада, яку займають державні службовці, та основним призначенням якої є організаційне, кадрове, матеріально-технічне та інше забезпечення належної роботи судів відповідного господарського суду.

При цьому, слід погодитись з А. В. Терновенко, яка зазначає, що оскільки судді ані за своїм правовим статусом, ані за покладеними на них повноваженнями не є державними службовцями та не здійснюють організаційне забезпечення діяльності суду, вони не належать до апарату. Єдиним

повноваженням судді є здійснення правосуддя. Його діяльність управління не підлягає [7, с. 164].

Таким чином, особливістю функціонування апаратів судів, в тому числі господарських, є те, що фактично здійснюючи організаційне та інше забезпечення діяльності суддів, їх управлінська влада не поширюється на судів, що відповідає принципу незалежності останніх та підкорення їх лише закону.

Детальна регламентація функцій апаратів господарських судів визначається Наказом Державної судової адміністрації України від 28 вересня 2012 року № 115 «Про затвердження Типового положення про апарат місцевого, апеляційного судів». Згідно цього правового акту функції апаратів місцевих та апеляційних судів об'єднано в чотири основні групи – це функції:

1) у сфері організаційного забезпечення: виконання наказів і розпоряджень голови суду, наказів керівника апарату суду; вивчення судової статистики та здійснення аналізу судової практики; формування статистичних звітів про роботу суду, огляд статистичних даних про підсумки діяльності суду тощо;

2) у сфері документального та інформаційно-технічного забезпечення: ведення протоколів зборів суддів суду, нарад, прес-конференцій тощо; забезпечення ведення журналів (протоколів) судового засідання, фіксування судового процесу (судових засідань) технічними засобами, проведення відео конференцій та ін.;

3) у сфері фінансового, кадрового, матеріально-технічного забезпечення: розробка проектів штатного розпису та кошторису видатків на утримання суду; забезпечення підготовки пропозицій щодо обсягів фінансування суду;

4) апарат апеляційного суду, крім зазначеного: забезпечує дотримання в суді вимог штатної, фінансової, касової і розрахункової дисципліни; проводить інвентаризацію матеріальних цінностей, грошових коштів та розрахунків; здійснює матеріально-технічне забезпечення суду в межах наявних коштів [8].

Наведені групи функцій В. Д. Бринцев пропонує доповнити наступними:

1) зовнішні функції: забезпечення у взаємодії з органами суддівського самоврядування, судами та правоохоронними органами принципів самостійності судів, незалежності, недоторканності і безпеки суддів; представництво інтересів судів у заходах, які проводяться в країні та регіонах, а також на міжнародному рівні; співробітництво з міжнародними організаціями і громадськими формуваннями [9, с. 118];

2) функція гарантування безпеки працівників суду та учасників процесу: проведення систематичних контрольних перевірок стану безпеки і розробка планових заходів щодо усунення недоліків; реалізація заходів для створення умов, які перешкоджали б безконтрольному переміщенню сторонніх у приміщенні суду; організація роботи судових розпорядників і координація їх діяльності з постом або підрозділом міліції; у необхідних випадках — прийняття необхідних рішень, передбачених законодавством, які гарантують безпеку працівників судів і учасників процесу; у ході розгляду резонансних справ — вжиття додаткових заходів для залучення до патрулювання територіальних підрозділів поліції [9, с. 151].

Ми підтримуємо думку науковця і вважаємо, що у відповідному Положенні про апарат місцевих та апеляційних судів необхідно розширити функції апаратів. При цьому, вважаємо, також за необхідне розробити Типове положення про апарат місцевих та апеляційних господарських судів, в якому з урахуванням специфіки справ, які розглядаються системою господарських судів, визначити структуру та функції апарату та повноваження його службовців.

Що стосується апарату Вищого господарського суду України, то до його функцій віднесено: 1) здійснення організаційного, науково-експертного, інформаційно-довідкового та документального забезпечення підготовки справ, інших питань до розгляду колегіями суддів; 2) забезпечення прийняття та реєстрації документів, що подаються до суду, організація та забезпечення ведення діловодства в суді, забезпечення роботи автоматизованої системи документообігу суду відповідно до Положення про автоматизовану систему документообігу, затвердженого Радою суддів України; 3) забезпечення реалізації державної політики з питань кадрової

роботи та державної служби, організація кадрової роботи в суді та формування кадрового резерву Апарату, ведення обліку особистих справ суддів та працівників Апарату, участь в організації підвищення кваліфікації суддів і працівників Апарату, участь в організації заходів з підвищення кваліфікації в господарських судах України [10].

Висновки. Таким чином, узагальнюючи проведене дослідження можна зазначити що функціональне призначення апаратів господарських судів полягає у тому, що завдяки діяльності апарату судді господарських судів отримують можливість в належних умовах здійснювати свою основну функцію – правосуддя в господарському судочинстві; їм не доводиться турбуватися про документообіг, технічне забезпечення судового процесу та інші питання організації власної діяльності – концентрація на основній функції – здійснення правосуддя в господарському судочинстві, значно підвищує його якість.

Для удосконалення правового регулювання діяльності апаратів господарських судів пропонуємо: 1) ст. 152 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» доповнити визначенням поняття апарату та його типовими функціями; 2) розробити Типове положення про апарат господарських судів, в якому визначити типову структуру апарату та розподіл функціонального навантаження на кожний структурний підрозділ. Для підвищення ефективності функціонування апаратів господарських судів також важливим є врегулювання питання про взаємодію голів та заступників голів господарських судів та апарату цих судів, розподіл повноважень між ними та керівниками апаратів. Саме в даному напрямку можливо здійснювати подальші наукові дослідження.

Література:

1. Цели и функции правовой системы / В. П. Казимирчук, С. В. Боботов // Правовая система социализма функционирование и развитие. – М., 1987. – 326 с.
2. Социология / под ред. В. И. Курбатова. – Ростов н/Д.: Издательский центр «МарТ», 1998. – 512 с.
3. Жигуленков М. В. К вопросу о понятии «функция государства» / М. В. Жигуленков // Право и политика. – 2001. – №5. – С. 13-16.

4. Тесленко М. В. Судебный конституционный контроль в Украине: монография. Вступ. статья В. Ф. Погорелко. – К.: Ин-т государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, 2001. – 344 с.

5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 55/1. – Ст. 1900.

6. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 38. – Ст. 385.

7. Терновенко А. В. Організаційно-правові засади управління персоналом суду / А. В. Терновенко// Слово Національної школи суддів України. – 2013. – № 3. – С. 162-166.

8. Про затвердження Типового положення про апарат місцевого, апеляційного судів // [Електронний ресурс]: Наказ Державної судової адміністрації України від 28 вересня 2012 року № 115 – Режим доступу: <http://dsa.court.gov.ua/dsa/14/N1152012/>.

9. Бринцев В. Д. Система організаційного забезпечення судової влади України : дис. ... док-ра юр. наук: 12.00.10 / Бринцев Василь Дмитрович. – Х., 2010. – 392 с.

10. Основні завдання та функції апарату Вищого господарського суду України // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/Aparat.pdf>.

УДК 347.6

Манжосова О. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Чернівецького юридичного інституту Національного
університету «Одеська юридична академія»,

ДО ПИТАННЯ ПРО СПЕЦИФІКУ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СІМЕЙНОМУ ПРАВІ

В статті висвітлюються актуальні на сьогодні питання відповідальності в сімейному праві, аналізуються спірні наукові підходи щодо її окремих аспектів та робиться спроба їх узагальнення.

Ключові слова: санкція в сімейному праві, відповідальність у сімейному праві, розірвання шлюбу як особиста санкція, компенсаційний характер відповідальності в сімейному праві.